

Beşerî ve Ekonomik Coğrafya

Editörler:

Prof. Dr. Mesut DOĞAN

Prof. Dr. Özlem SERTKAYA DOĞAN

4. Baskı

Editörler: Prof. Dr. Mesut DOĞAN - Prof. Dr. Özlem SERTKAYA DOĞAN

BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYA

ISBN 978-605-241-476-7

DOI 10.14527/9786052414767

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayineimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye’de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000’in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Kasım 2018, Ankara

4. Baskı: Ocak 2021, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Baskı: Vadi Grup Basım A.Ş.
İvedik Organize Sanayi 28. Cadde 2284 Sokak No:105
Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0312) 394 55 91

Yayıncı Sertifika No: 36306

Matbaa Sertifika No: 49180

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

DÖRDÜNCÜ BASKIYA ÖN SÖZ

İnsanın tüm faaliyetlerini, sebep, sonuç ve mekânsal dağılımlarını çevreleriyle ilişkisi dâhilinde değerlendiren ve analiz eden Beşeri Coğrafya hayatın her alanında etkili olan sosyo-kültürel ve ekonomik unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Bu bağlamda hazırlanan çalışmamızda coğrafi bakış açısıyla Beşeri Coğrafya'nın alt çalışma konuları müstakil başlıklar altında ele alınmıştır.

İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı öğretim üyeleri tarafından hazırlanan ve Kasım 2018 tarihinde ilk basımı gerçekleşen *Beşeri ve Ekonomik Coğrafya* kitabımızın dördüncü basımının talep edilmesinin mutluluğunu yaşamaktayız.

Çalışmamızın tüm araştırmacı ve okuyuculara faydalı olması dileğiyle...

Editörler

Prof.Dr. Özlem Sertkaya Doğan

Prof.Dr. Mesut Doğan

29 Ocak 2021

Beyazıt- İstanbul

ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖN SÖZ

İnsanın tüm faaliyetlerini, sebep, sonuç ve mekânsal dağılımlarını çevreleriyle ilişkisi dahilinde değerlendiren ve analiz eden Beşeri Coğrafya hayatın her alanında etkili olan sosyo-kültürel ve ekonomik unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Bu bağlamda hazırlanan çalışmamızda coğrafi bakış açısıyla Beşeri Coğrafya'nın alt çalışma konuları en güncel verilerle müstakil başlıklar altında ele alınmıştır.

İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı öğretim üyeleri tarafından hazırlanan ve Kasım 2018 tarihinde ilk, Nisan 2019 tarihinde ise ikinci basımı gerçekleşen *Beşeri ve Ekonomik Coğrafya* kitabımızın üçüncü basımının talep edilmesinin mutluluğunu yaşamaktayız.

Çalışmamızın tüm araştırmacı ve okuyuculara faydalı olması dileğiyle...

Editörler

Prof. Dr. Mesut Doğan

Prof. Dr. Özlem Sertkaya Doğan

16 Temmuz 2019

BİRİNCİ BASKIYA ÖN SÖZ

Yeryüzünde yaşanan doğal olayların, insan ve mekânla ilişkisini inceleyen Coğrafya bilimi multidisipliner olma özelliğiyle birçok bilim dalından ayrı ve özel bir öneme sahiptir. Esas itibarıyla Coğrafi araştırmalar dâhilinde, Beşeri Coğrafya çalışmaları insan- mekân etkileşiminin sebeplerini, gelişimini, dağılımını ve sonuçlarını ele almaktadır. Beşeri Coğrafya'nın temel çalışma prensiplerini de oluşturan bu olgular, bütünlük içinde yorumlanarak projekte edilmektedir. Aynı zamanda, Beşeri Coğrafya araştırmalarında, yerinde gözlem metodunun uygulandığı arazi çalışmaları ve mülakatlar da, çalışma sahasının coğrafi analizinin daha sağlıklı ve rasyonel olmasına katkı sağlayan süreçlerdir.

İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı öğretim üyeleri tarafından hazırlanan bu çalışmada, Beşeri Coğrafya'nın alt disiplinleri müstakil bölümler halinde ele alınmıştır.

Çalışmamızın başta Coğrafya Bölümü ve Eğitim Fakültesi (Coğrafya ve Sosyal Bilimler Öğretmenliği) öğrencileri olmak üzere tüm okuyuculara faydalı olması dileğiyle...

Editörler

Prof. Dr. Mesut Doğan

Prof. Dr. Özlem Sertkaya Doğan

16 Temmuz 2018

İKİNCİ BASKIYA ÖN SÖZ

İnsanın tüm faaliyetlerini, sebep, sonuç ve mekânsal dağılımlarını çevreleriyle ilişkisi dahilinde değerlendiren ve analiz eden Beşeri Coğrafya hayatın her alanında etkili olan sosyo-kültürel ve ekonomik unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Bu bağlamda hazırlanan çalışmamızda coğrafi bakış açısıyla Beşeri Coğrafya'nın alt çalışma konuları en güncel verilerle müstakil başlıklar altında ele alınmıştır.

İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı öğretim üyeleri tarafından hazırlanan ve Kasım 2018 tarihinde ilk basımı gerçekleşen Beşeri ve Ekonomik Coğrafya kitabımızın dört ay gibi kısa bir sürede hızla tükenerek ikinci basımının talep edilmesinin mutluluğunu yaşamaktayız.

Çalışmamızın tüm araştırmacı ve okuyuculara faydalı olması dileğiyle...

Editörler

Prof.Dr. Özlem Sertkaya Doğan

Prof.Dr. Mesut Doğan

1 Nisan 2019

Beyazıt- İstanbul

Bölümler ve Yazarları

Editörler: Prof. Dr. Mesut DOĞAN - Prof. Dr. Özlem SERTKAYA DOĞAN

- 1. Bölüm: Beşeri Coğrafyada Veri Toplama**
Dr. Öğr. Üyesi Aylin YAMAN KOCADAĞLI
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
- 2. Bölüm: Nüfus Coğrafyası**
Prof. Dr. Özlem SERTKAYA DOĞAN
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
- 3. Bölüm: Kır Yerleşmeleri**
Doç. Dr. Muzaffer BAKIRCI
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
- 4. Bölüm: Şehir Coğrafyası**
Prof. Dr. İsmet AKOVA
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
- 5. Bölüm: Tarihi Coğrafya**
Doç. Dr. Mehmet BAYARTAN
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
- 6. Bölüm: Ekonomik Coğrafya**
Prof. Dr. Mesut DOĞAN
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
- 7. Bölüm: Tarım Coğrafyası**
Prof. Dr. Süheyla BALCI AKOVA
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
- 8. Bölüm: Sanayi Coğrafyası**
Prof. Dr. Mesut DOĞAN
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

9. Bölüm: Enerji Kaynakları

Prof. Dr. İsmet AKOVA

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

10. Bölüm: Maden Coğrafyası

Doç. Dr. Selma AKAY ERTÜRK

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

11. Bölüm: Ulaşım Coğrafyası

Doç. Dr. Muzaffer BAKIRCI

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

12. Bölüm: Turizm Coğrafyası

Prof. Dr. İsmet AKOVA

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

İÇİNDEKİLER

Dördüncü Baskıya Ön Söz	iii
İkinci Baskıya Ön Söz	iv
Birinci Baskıya Ön Söz	iv
Bölümler ve Yazarları	v

1. BÖLÜM

BEŞERİ COĞRAFYADA VERİ TOPLAMA

Giriş	1
Beşeri Coğrafyada Veri Toplama	7
Veri Toplama Süreci	9
Veri Toplama Teknikleri	10
Birincil Veri	12
Anket Yoluyla Veri Elde Etme	12
Görüşme Yoluyla Veri Elde Etme	16
Gözlem Yoluyla Veri Elde Etme	18
İkincil Veri	19
Dijital - Yazılı - Görsel Kaynaklardan Veri Elde Etme	19
Kaynakça	24

2. BÖLÜM

NÜFUS COĞRAFYASI

Giriş	27
Nüfusun Mekânsal Dağılışı	27
Demografik Temel Kavramlar	32
Nüfus Teorileri	37
Dünya Nüfus Politikaları	45
Nüfus Projeksiyonları ve Demografik Döngü	49
Kaynakça	53

3. BÖLÜM

KIR YERLEŞMELERİ

Giriş	55
Yerleşmenin Tarihsel Gelişimi	56
Yerleşmeyi Etkileyen Coğrafi Faktörler	58
Kırsal – Şehirsel Ayırımında Esas Alınan Kriterler	63

Kır Yerleşmelerinin Toplu veya Dağınık Olma Karakteri	65
Kır Yerleşme Şekilleri.....	70
Devamlı Yerleşmeler	70
Mevsimlik (Geçici) Yerleşmeler	73
Türkiyede Kırsal Nüfusun Tarihsel Gelişimi	74
Türkiyede Kır Yerleşmelerinin Sayısal Özellikleri	76
Nüfus Büyüklüklerine Göre Kır Yerleşmeleri.....	76
Kuruluş Yerlerine Göre Kır Yerleşmeleri	77
Fonksiyonel Yapılarına Göre Kır Yerleşmeleri	80
Türkiyede Kır Yerleşmelerinin Sorunları.....	81
Kaynakça.....	84

4. BÖLÜM

ŞEHİR COĞRAFYASI

Giriş.....	87
Şehir Yerleşmesi.....	88
Şehrin Tanımı	89
Şehirlerin Ortaya Çıkışı ve Yeryüzündeki Dağılışı	92
Şehir Köy Ayrımında Kullanılan Kriterler	97
Nüfus Sayısı Kriteri	98
Nüfus Yoğunluğu	99
Mesken Yoğunluğu	100
Şehre Özgü Yaşam Tarzı	101
Yerleşmenin Merkezi Mevkii	102
Yerleşmelerin Fonksiyonu	103
Şehir Bölgesi.....	104
Teorik Olarak Şehir Kuşakları	106
Şehir Bölgesinin Belirlenmesinde Yararlanılan Ölçütler	110
Sağlık Hizmetleri.....	111
Eğitim Hizmetleri	111
Günlük İşçi Hareketleri.....	111
Ticari Hizmetler	112
Ulaşım Hizmetleri.....	112
Günlük Gazetelerin Dağıtım Alanı	112
Şehrin Ekonomik Fonksiyonlarının Nerelere Kadar Uzandığı.....	113
Şehirde Yaşayanların Doğum Yerlerine Göre Dağılışı	113

Şehir ile Bölgesi Arasındaki Farklar	114
Şehirlerde Mekân Kullanımını Etkileyen Faktörler	114
Doğal Koşullar	115
Sosyo-Ekonomik Koşullar	117
Şehirlerin Sınıflandırılması	118
Şehirlerin Genel Fonksiyonları	119
Ekonomik Hizmetler	119
Kültürel Hizmetler	122
İdari Hizmetler	122
Şehir Planları.....	123
Şehir Planlarının Tarihi Gelişimi	124
Mezopotamya	124
İndus Havzası	126
Eski Yunan Uygarlığı.....	127
Roma Dönemi	130
İslamiyet Dönemi.....	132
Şehir Plânlarının Şekillenmesinde Etkili Olan Faktörler	134
Yolların Etkisi.....	134
Denizlerin Etkisi.....	135
Nehirlerin Etkisi	136
Dağların Etkisi	138
Surların Etkisi	140
Anıtların Etkisi	140
Tarih ve Kültürel Özelliklerin Etkisi	142
Kaynakça.....	143

5. BÖLÜM

TARİHİ COĞRAFYA

Giriş.....	145
Disiplinlerarası Çalışmaların Önemi ve Gerekliliği	146
Disiplinlerarası Çalışma Değeri Açısından Coğrafi ve Tarihi Bilgi	147
Coğrafya ve Tarih Arasındaki İlişki ve Bu Bilimlerin Birbirlerine Olan Faydaları	148
Tarihi Coğrafyanın Tanımı ve Kapsamı	152
Kaynakça.....	157

6. BÖLÜM

EKONOMİK COĞRAFYA

Giriş	159
Ekonomik Coğrafya Nedir?	160
Ekonomik Coğrafyanın Tarihsel Gelişimi	161
1960'lar Sonrası: Ekonomik Coğrafyaya Başka Yaklaşımlar	163
Çalışma Yaklaşımları.....	164
Ekonomi – Ekonomik Coğrafya – Kalkınma	165
Ekonomik Coğrafyanın Temel Kavramları: Mekân, Yer ve Ölçek.....	167
Ekonomik Coğrafyada Temel Teorik Perspektifler.....	168
Ekonomik Coğrafyaya İlişkin Konular.....	169
Küreselleşmenin Başlangıcında Ekonomik Coğrafyanın Önemi	171
Küreselleşme ve Kalkınma	171
Küreselleşme ve Alanlar Arasındaki Bağlantılar	173
Dengesiz Gelişme	174
Mekânın Önemi.....	176
Ticari Coğrafyadan Kültürel Dönüş ve Ekonomik Coğrafyaya Olan Yaklaşımlar ..	176
Marksist Teorinin Gelişimi	180
Ekonomi ve Kültür Bağlantıları.....	182
Kültürel ve Kurumsal “Dönüşler” in Değerlendirilmesi	183
Ekonomik Faaliyetlerin Sınıflandırılması	183
Birincil (Primer) Ekonomik Faaliyetler	184
İkincil (Sekonder) Ekonomik Faaliyetler.....	188
Üçüncül (Tersiyer-Hizmet) Ekonomik Faaliyetler	189
Dördüncül (Kuaterner) Ekonomik Faaliyetler.....	192
Beşincil (Kuiner) Ekonomik Faaliyetler.....	192
Ekonomik Faaliyetlerin Karşılaştırılması.....	193
Kaynakça.....	194

7. BÖLÜM

TARIM COĞRAFYASI

Giriş.....	197
Tarım Coğrafyası ve Tarımsal Faaliyetlerin Önemi	197
Tarımın Gayri Safi Milli Hasıladaki Payı	200
Tarımsal Verimlilik ve Tarımın İthalatta ve İhracattaki Payı	200
Gıda Güvenliği.....	201

Tarımı Etkileyen Faktörler	202
Tarımı Etkileyen Doğal Faktörler	203
Topoğrafya Şartları	203
Su Kaynakları.....	206
İklim Özellikleri.....	209
Toprak Özellikleri	211
Tarımı Etkileyen Beşeri Faktörler	212
Nüfus Özellikleri.....	213
Mülkiyet.....	215
İşletme Büyüklükleri.....	218
Kooperatifler	219
Tarım Kooperatifleri.....	220
Dünyada ve Türkiye’de Kooperatifçilik	221
Sermaye – Krediler – Devlet Destekleri.....	223
Pazar – Pazarlama – Ulaşım	225
Tarımsal Faaliyetlerde Pazar-Pazarlama	225
Tarımsal Faaliyetlerde Ulaşım	228
Tarımsal Girdi Kullanımı; Tohum, Gübreleme, Zirai Mücadele, Sulama, Mekanizasyon	230
Tarımsal Girdi Olarak; Tohum.....	230
Gübreleme.....	232
Zirai Mücadele (Zirai İlaçlar (Pestisitler)	234
Sulama Durumu ve Sulardan Yararlanma	236
Tarımsal Araç ve Gereç (Tarımsal Mekanizasyon).....	238
Başlıca Tarım Yöntemleri	241
Kuru Tarım.....	242
Sulamalı Tarım.....	246
Dünya Tarım Alanları Ve Kullanımı.....	249
Dünya Arazi Kullanımı	249
Tarım Alanları	250
Daimi Çayır ve Meralar.....	250
Ormanlık Alanlar.....	251
Diğer Alanlar	252
Tarım Alanlarının Kullanımı.....	252
Dünyada Yetiştirilen Başlıca Ürün Grupları	253
Kaynakça.....	260

8. BÖLÜM

SANAYİ COĞRAFYASI

Giriş.....	263
Ekonomik Faaliyet Olarak Sanayi	264
Sanayinin Genel Özellikleri	266
Sanayide İmalatın Yapılabilmesi İçin Gerekli Koşullar	268
Sanayi Kolları	270
Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Sanayideki Etkisi.....	272
Büyük Ölçekli İşletmelerin Sanayideki Etkisi.....	273
Sanayinin Diğer Ekonomik Faaliyetlerle Etkileşimi	273
Doğal ve Beşeri Çevrenin Sanayiye Etkisi.....	273
Sanayinin Doğal ve Beşeri Çevreye Etkisi.....	274
Sanayinin Gelişme Evreleri.....	274
Sanayi Devrimi	275
Sanayi Devriminin Sonuçları.....	277
Geçmişten Günümüze Sanayi Devrimleri.....	278
Dünya Sanayi Bölgeleri	280
Kaynakça.....	284

9. BÖLÜM

ENERJİ KAYNAKLARI

Giriş.....	285
Enerji Kullanımının Zaman İçindeki Değişimi.....	286
Kömür	289
Kömür Havzalarının Dağılışı.....	291
Dünya Kömür Üretimi	293
Dünya Kömür Tüketimi	294
Petrol	295
Dünya Petrol Rezervleri	298
Dünya Petrol Üretimi	299
Dünya Petrol Tüketimi	301
Doğalgaz	303
Dünya Doğalgaz Rezervleri	304
Dünya Doğalgaz Üretimi	305

Dünya Doğalgaz Tüketimi	306
Doğalgaz Ticareti	306
Nükleer Enerji.....	307
Nükleer Enerji Tüketimi.....	308
Güneş Enerjisi.....	310
Güneş Enerjisinin Kaynağı ve Potansiyeli	311
Güneş Enerjisi Tüketimi.....	312
Biyokütle.....	314
Hidroelektrik.....	317
Hidroelektrik Üretimi.....	318
Rüzgar Enerjisi.....	321
Dünya Rüzgâr Enerjisi Potansiyeli.....	321
Rüzgâr Gücünden Enerji Üretimi.....	323
Enerji Kaynaklarının Çeşitlenmesi	325
Kaynakça.....	329

10. BÖLÜM

MADEN COĞRAFYASI

Giriş.....	331
Madenlerin ve Madenciliğin Önemi	332
Madenlerin ve Madencilik Faaliyetlerinin Genel Özellikleri	334
Maden Türleri	335
Maden Çıkarımında Uygulanan Başlıca Yöntemler	337
Madencilik Faaliyetlerini Etkileyen Fiziki ve Beşeri Faktörler.....	341
Fiziki Faktörler	341
Beşeri Faktörler	342
Madencilik Faaliyetlerinin Sanayi Faaliyetleriyle İlişkisi	343
Madencilik Faaliyetlerinin Yerleşmelerin Kuruluşunda ve Gelişmesindeki Etkileri.....	345
Madencilik Faaliyetlerinin Devam Ettiği ve Sona Erdiği Sahalardaki Değişimler	345
Madencilik Faaliyetlerinin Ülkemizin Ekonomik Kalkınmasındaki Yeri ve Önemi	347
Kaynakça.....	349

11. BÖLÜM

ULAŞIM COĞRAFYASI

Giriş.....	351
Kavramsal Çerçeve.....	352
Ulaşımın Önemi.....	353
Ulaşımın Bileşenleri.....	354
Ulaşımı Etkileyen Coğrafi Faktörler.....	355
Fiziki Coğrafya Faktörleri.....	355
Beşeri Coğrafya Faktörleri.....	357
Ulaşımın Diğer Ekonomik Sektörlerle Etkileşimi.....	358
Ulaşım - Tarım Etkileşimi.....	358
Ulaşım - Sanayi Etkileşimi.....	359
Ulaşım - Ticaret Etkileşimi.....	359
Ulaşım - Turizm Etkileşimi.....	360
Ulaşım - Hizmetler Etkileşimi.....	360
Ulaşım Sistemleri.....	360
Karayolu Ulaşımı.....	361
Karayolu Ulaşımının Unsurları.....	361
Karayolu Ulaşımının Avantaj ve Dezavantajları.....	363
Denizyolu Ulaşımı.....	363
Denizyolu Ulaşımının Unsurları.....	363
Denizyolu Ulaşımının Avantaj ve Dezavantajları.....	365
Demiryolu Ulaşımı.....	366
Demiryolu Ulaşımının Unsurları.....	366
Demiryolu Ulaşımının Avantaj ve Dezavantajları.....	368
Havayolu Ulaşımı.....	369
Havayolu Ulaşımının Unsurları.....	369
Havayolu Ulaşımının Avantaj ve Dezavantajları.....	370
Boru Hatlarıyla Ulaştırma.....	370
Kablo Hatlarıyla Ulaştırma.....	371
Kentiçi Ulaşım.....	371
Türkiye'de Ulaşımın Genel Özellikleri.....	372
Genel Değerlendirme.....	375
Kaynakça.....	376

12. BÖLÜM

TURİZM COĞRAFYASI

Giriş.....	377
Coğrafya	378
Coğrafyanın Diğer Bilimlerle İlişkisi	379
Turizm.....	380
Turizmin Diğer Bilimlerle İlişkisi	381
Turizm Coğrafyası	383
Bir Mekânın Turistik Çekiciliği	388
Doğal Çekicilikler	388
İklim	389
Morfoloji	393
Kıyılar	393
Dağlık Sahalar	395
Beşeri Çekicilikler	400
Tarihsel Kaynaklar ve Turizm	401
Kültürel Özellikler	403
Turizmin Coğrafya Üzerindeki Etkisi.....	413
Küresel Isınmanın Turizm Üzerindeki Etkileri	415
Kaynakça.....	421
Yazarlar Hakkında.....	423

ŞEKİLLER LİSTESİ

1. BÖLÜM

Şekil 1: Bilimsel Araştırmanın Süreçleri.....	3
Şekil 2: Nicel Araştırma Sürecindeki Adımlar.....	5
Şekil 3: Nitel Araştırma Sürecindeki Adımlar	5
Şekil 4: Veri Kaynaklarının Tipolojisi.....	10
Şekil 5: Elde Edilme Biçimi veya Kaynağına Göre Veriler	11
Şekil 6: Anket Araştırmasının Aşamaları.....	13
Şekil 7: Görüşme Yoluyla Veri Elde Etme ve Analiz Süreci	17

2. BÖLÜM

Şekil 1: Dünya Nüfus Dağılışı (2017).....	28
---	----

3. BÖLÜM

Şekil 1: Dağınık ve Toplu Kırsal Yerleşmeler	65
Şekil 2: Toplu Köy Formları	67

4. BÖLÜM

Şekil 1: Mohonjo Daro Şehir Planı.....	94
Şekil 2: Şehri Çevreleyen Kuşaklar.....	107
Şekil 3	107
Şekil 4.....	107
Şekil 5.....	107
Şekil 6: Cristaller'e Göre Şehir Kuşakları.....	109
Şekil 7: Bousted'te Göre Şehir Kuşakları.....	110
Şekil 8: Tel Asmar Şehir Planı.....	125
Şekil 9: Milet Şehri Grid Planı	130

10. BÖLÜM

Şekil 1: Maden Türleri.....	336
Şekil 2: Maden Çıkarımında Uygulanan Başlıca Yöntemler.....	337

GRAFİKLER LİSTESİ

2. BÖLÜM

Grafik 1: Dünya Nüfusunun Kıtalar Göre Oransal Dağılımı (2015).....	30
Grafik 2: Dünya Nüfusunun Ülke Gruplarına Göre Oransal Dağılımı (2015).....	30

Grafik 3: Dünya Nüfusunun Gelir Seviyesine Göre Oransal Dağılımı (2015).....	31
Grafik 4: Dünya Medyan Yaş Değişimi (1950-2015).....	33
Grafik 5: Dünya Nüfus Piramidi (2015).....	35
Grafik 6a: Dünya Nüfus Artış Hızı (1950-2015).....	36
Grafik 6b: Gelir Gruplarına Göre Net Göç Miktarı (1950- 2015)	37
Grafik 7: Malthus'un Nüfus Teorisine Göre Gıda ve Nüfus Miktarı Artışı	40
Grafik 8: Nüfus Artış Hızı En Düşük Olan Ülkeler ve Oranları (%) 2017	43
Grafik 9: Nüfus Artış Hızı En Yüksek Olan Ülkeler ve Oranları (%) 2017	44
Grafik 10: Kıtalar Ölçeğinde 65+ Yaş Nüfus Projeksiyonu (2020-2100).....	51
Grafik 11: Batı ve Kuzey Avrupa ile Kuzey Amerika Ülkelerinde 65+ Yaş Nüfus Projeksiyonu (2020-2100).....	52
Grafik 12: Yüksek Gelir Grubu Ülkelerde Yaşlı (65+) Nüfus Projeksiyonu (2020-2100).....	52

9. BÖLÜM

Grafik 1: Dünya Enerji Tüketiminin Kaynaklara Göre Dağılımı (2017)	288
Grafik 2: Dünya Kömür Rezervlerinin Ülkelere Göre Dağılımı	293
Grafik 3: Son Yıllardaki Dünya Kömür Üretimi	294
Grafik 4: Dünya Petrol Üretimi	300
Grafik 5: Başlıca Petrol Tüketici Ülkeler ve Tüketim Payları (2017)	302
Grafik 6: Dünya Doğalgaz Üretiminin Zaman İçindeki Değişimi	305
Grafik 7: Dünya Nükleer Enerji Tüketiminin Son Yıllardaki Değişimi	309
Grafik 8: Güneş Pili Tüketiminin Ülkelere Göre Dağılımı (2017).....	313
Grafik 9: Dünya Hidroelektrik Tüketiminin Ülkelere Göre Dağılımı (2017)	320
Grafik 10: Dünya Rüzgâr Enerjisi Kurulu Gücü	324

12. BÖLÜM

Grafik 1: Uluslararası Turizme Katılanların Aylara Göre Dağılımı.....	391
---	-----

HARİTALAR LİSTESİ

4. BÖLÜM

Harita 1: Şehirlerin Yeryüzündeki Dağılışı	97
Harita 2: Verona Şehri	137

6. BÖLÜM

Harita 1: Dünyada Hayvan Yetiştiriciliğinde Öne Çıkan Ülkeler, 2016.....	185
--	-----

Harita 2: Dünyada Maden Üretiminde Öne Çıkan Ülkeler, 2016	186
Harita 3: Dünyada Enerji Üretiminde Öne Çıkan Ülkeler, 2016	187
Harita 4: Dünyada Sanayi Ülkeleri (2018)	188
Harita 5: Dünyada Ticaretinde İthalat ve İhracatta Önde Gelen Ülkeler (2016).....	188
Harita 6: Dünyada Demiryolu Uzunluğu (km) ve Dünyada Öne Çıkan Ülkelerin Navlun, Konteyner, Havayolu ve Demiryolu Yük Taşımacılığı Miktarı, 2016.....	190
Harita 7: Dünya Turizminde En Fazla Turist Alan Ülkeler	191

8. BÖLÜM

Harita 1: Dünyada Sanayi Ülkeleri (2018)	281
--	-----

9. BÖLÜM

Harita 1: Dünya Kömür Rezervlerinin Dağılışı Haritası.....	292
Harita 2: Petrol Havzalarının Dağılışı (2016)	299
Harita 3: Nükleer Santrallerin Yeryüzündeki Dağılışı.....	310
Harita 4: Güneş Enerjisinin Yeryüzündeki Dağılımı.....	312
Harita 5: Ormanların Yeryüzündeki Dağılımı	315
Harita 6: Dünya Hidroelektrik Potansiyeli ve Üretimini Bölgelere Göre Dağılışı.....	319
Harita 7: Rüzgâr Gücünün Küresel Dağılımı.....	323

12. BÖLÜM

Harita 1: Yeryüzünde Şehirlerin Dağılışı.....	409
Harita 2: 21.Yüzyılın İkinci Yarısında Riskli Olacağı Öngörülen Turizm Bölgeleri ve Olası Riskler	417

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

3. BÖLÜM

Fotoğraf 1: Dağınık Kırsal Yerleşme	66
Fotoğraf 2: Toplu Kırsal Yerleşme	67

4. BÖLÜM

Fotoğraf 1: Becmen Şehri	135
Fotoğraf 2: Bern Şehri.....	137
Fotoğraf 3: Cordes Şehri.....	138
Fotoğraf 4: Rotondelle Şehir	139

Fotoğraf 5: Sur İçindeki Şehir Veneto/İtalya.....	140
Fotoğraf 6: Bir Meydanın Yolları Kendinde Toplaması.....	141

10. BÖLÜM

Fotoğraf 1: Madenler İnşaat Sektörünün De Hammaddelerinin Önemli Bir Kısımını Oluştururlar.....	334
Fotoğraf 2: Dünyadan Şaft Madenciliğine Örnek Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki Altın Madenlerinden Biri Olan TauTona.....	338
Fotoğraf 3: Zonguldak Armutçuk'da Drift Madenciliğinde Kullanılan Varagel Raylı Sistemi.....	339
Fotoğraf 4: Avustralya'da Şeritler Halinde Yer Üstü Maden İşletmeciliği.....	340
Fotoğraf 5: Plaser Şeklindeki Açık Maden İşletmesinde Makinalarla Yapılan Eleme İşlemi.....	340
Fotoğraf 6: Erzurum Aşkale Çimento Fabrikası.....	344
Fotoğraf 7: İzmir Tüpraş Rafinerisi.....	344
Fotoğraf 8: İngiltere'de 2006 Yılına Kadar İşletilen Kömür Madeni (Solda) ve 2008 Yılında Aynı Sahanın Reklamasyon Yani Yeniden Düzenleme Yapılmış Hali (Sağda).....	346
Fotoğraf 9: Kanada Alberta'da Yeniden Düzenlenen Eski Bir Madencilik Sahasının Önceki ve Sonraki Hali.....	347

12. BÖLÜM

Fotoğraf 1: Kıyılar Çeşitli Olanaklarıyla Turizm Çekim Merkezleridir.....	394
Fotoğraf 2: Efes Antik Şehri.....	403
Fotoğraf 3: Geleneksel El Sanatlarından Biri: Dokumacılık.....	407
Fotoğraf 4: Şehirler Daima Turizm Merkezleri Olarak Önem Taşımışlardır.....	412
Fotoğraf 5: Turizmin Önemli Mekânlarından Biri Olarak Kırsal Sahalar.....	414

TABLolar LİSTESİ

1. BÖLÜM

Tablo 1: Anket Uygulama Türlerinin Avantaj ve Dezavantajları.....	16
---	----

2. BÖLÜM

Tablo 1: Kıtalara Göre Dünya Nüfusu (2015).....	29
Tablo 2: Yaş Gruplarına Göre Dünya Nüfusu (2015).....	34
Tablo 3: Seçilmiş Ülkelerin 2015 Toplam Nüfus Miktarları ve 2050- 2100 Nüfus Projeksiyonları.....	46

Tablo 4: Seçilmiş Ülkelerin 2015 Toplam Nüfus Miktarları ve 2050- 2100 Nüfus Projeksiyonları	47
Tablo 5: Seçilmiş Ülkelerin 2015 Toplam Nüfus Miktarları ve 2050- 2100 Nüfus Projeksiyonları	48
Tablo 6: Ekonomik Gelir Sınıflarına Göre Nüfus Projeksiyonları	49

3. BÖLÜM

Tablo 1: Türkiye'de Dönemler İtibarıyla Köy Sayıları	71
Tablo 2: Türkiye'de Kırsal ve Şehirsiz Nüfusun Tarihsel Gelişimi	75
Tablo 3: 2012 Yılı İtibarıyla Nüfus Büyüklüklerine Göre Köy Yerleşmeleri	77
Tablo 4: Türkiye'de Köylerin Konumları İtibarıyla Dağılımı	78
Tablo 5: Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Kır Yerleşmeleri	80

7. BÖLÜM

Tablo 1: Dünya ve Türkiye'de Sulama Suyu Durumu	207
Tablo 2: Dünya Genelinde Sulamalı Tarım Alanlarının Yıllara Göre Değişimi (Sulama İçin Donanımlı Alanlar	247
Tablo 3: Kıtalar Göre Sulamalı Yetiştirilen Bazı Ürünlerin Kapladığı Alan	248
Tablo 4: 2015 Yılı Dünya Arazi Kullanımı	249
Tablo 5: Dünya Genelinde Tarım Alanlarının Yıllar İtibarıyla Değişimi	250
Tablo 6: Dünya Genelinde Daimi Çayır ve Meraların Yıllar İtibarıyla Değişimi	251
Tablo 7: Dünya Genelinde Orman Alanlarının Yıllar İtibarıyla Değişimi	252
Tablo 8: Dünya Genelinde Diğer Alanların Yıllar İtibarıyla Değişimi	252
Tablo 9: Dünya Tahıl Üretim Alanlarının Yıllara Göre Durumu	255
Tablo 10: Dünya Sebze Üretim Alanlarının Yıllara Göre Değişimi	256
Tablo 11: Dünya Meyve Üretim Alanlarının Yıllara Göre Durumu	257
Tablo 12: Dünya Yağlı Tohum Üretim Alanlarının Yıllara Göre Durumu	258
Tablo 13: Dünya Baklagil Üretim Alanlarının Yıllara Göre Durumu	258
Tablo 14: Dünya Lifli Bitkiler Üretim Alanlarının Yıllara Göre Durumu	259

9. BÖLÜM

Tablo 1: Dünya Enerji Tüketiminin Değişimi	287
Tablo 2: Dünya Kömür Tüketimi	295
Tablo 3: Dünya Petrol Rezervlerinin Zaman İçindeki Değişimi	298
Tablo 4: Dünya Petrol Tüketiminin Zaman İçindeki Değişimi	301
Tablo 5: Dünya Doğal Tüketiminin Zaman İçindeki Değişimi	306

10. BÖLÜM

Tablo 1: Ekonomik Faaliyetler	332
Tablo 2: Metalik Madenler	336
Tablo 3: Metal Olmayan Madenler.....	337

12. BÖLÜM

Tablo 1: Kültürel Turizm Kaynakları	404
Tablo 2: Dünyanın Nüfusu En Kalabalık Şehirleri (2018)	409
Tablo 3: Dünyanın En Turist Çeken Şehirleri (2017)	410

1. BÖLÜM

BEŞERİ COĞRAFYADA VERİ TOPLAMA

Dr. Öğr. Üyesi Aylin YAMAN KOCADAĞLI
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

GİRİŞ

Sosyal bilimlerin her alanında olduğu gibi beşeri coğrafya araştırmalarında da verilerin elde edildiği “veri toplama aşaması” araştırma probleminin çözümü için gerekli zemini oluşturan çok önemli bir aşamadır. Bilim dalları açısından veri toplama konusu üzerine başlı başına kitaplar yazılan, farklı boyutları olan önemli bir konudur. Bu konuyu kısa bir kitap bölümünde derinlemesine ele almak oldukça zordur. Bu açıdan bölüm bilimsel araştırma sürecine, bu süreçte veri toplama adımının yeri ve önemine, veri toplamada kullanılan tekniklerine dair genel bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır.

Bilim; evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemlerin yanı sıra, gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi olarak tanımlanabilir (Türk Dil Kurumu - TDK, 2018). Diğer bir ifadeyle bilim, belli bir konuyu bilme isteğinden yola çıkan, belli bir amaca yönelik bir bilgi edinme ve yöntemli araştırma sürecidir. Bu yönüyle bilim hem bilgi üretmeye yönelik “sistemi” hem de bu sistemde üretilen sonuç ürün olan “bilgiyi” işaret etmektedir (Neuman, 2014: 9).

Esasında bilim, dünyada ilk insanların yaşadığı çevreye duyduğu merakla başlamıştır. İnsanın içinde yaşadığı yeryüzünü anlama ve açıklama çabasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Başlangıçta insanoğlu içinde yaşadığı evrenin fiziksel kurallarını, fiziki-doğal olgu ya da olaylarını anlamaya çalışmıştır. Değişen ve dönüşen toplumsal yapıyla gittikçe beşerin ve beşeri ilişkilerin de dünya üzerinde önem kazanması, sosyal bilimlerin ortaya çıkması ve öneminin gün geçtikçe artmasını sağlamıştır. Böylece bilimin araştırma sahası beşeri disiplinlerle daha da zenginleşerek genişlemiştir.

“Bilimsel bilgi elde etme süreci” olarak tanımlayabileceğimiz bilimsel araştırmaların temel amacı, yaşadığımız dünyayı daha iyi tanıyıp, anlayarak insanlığın yaşam kalitesini arttırabilmektir. Bilim dünyadaki olgu ve olayları anlamlandırır-

rak bunlar arasındaki ilişkileri çözmeyi, kural ve kanunları keşfetmeyi amaçlamaktadır. Bunu yaparken sistematik bir yol izlemekte ve evrende olup biten olgu ve olayları betimlemeye, anlamaya, açıklamaya ve tahmin etmeye (öngörmeye) çalışmaktadır. Bilim, temelde olay ve olguları *betimlemeye* çalışır ve her bilim dalı bu betimlemede alanına özgü bir dil kullanır. Coğrafi araştırmalarda da çalışılan mekân, bir olay ya da araştırmaya konu olan probleme dair betimlemeye - tasvire sıkça başvurulur. Bilim olgu ve olayların oluş, ilişki, neden ve sonuçlarını *açıklamaya*, onları kendi mekânsal ve zamansal bağlamı içinde *anlamaya* çalışır. Bilim aynı zamanda gelecekle ilgili *tahminde* de bulunur. Evrende ilgilendiğimiz olaylar ve bu olaylar arasındaki bağlantı ve etkileşimler tespit edilebiliyorsa, bugünden yola çıkılarak gelecekte de bu bağlantı ve etkileşimlerin nasıl olabileceği konusunda öngörülerde bulunulabilir (Arı, 2012: 2-4).

Araştırma ise bir gerçeği ortaya çıkarmak, bir sorunu çözmek ve elde ki verileri arttırmak için bilimsel yöntem ve tekniklerden yararlanılarak yapılan düzenli çalışma olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2018). Başka bir anlatımla araştırma, belli yöntemlere başvurularak bilimsel bilgi üretme sürecidir. Bu nedenle bilimsel bir araştırma, konusu veya ele aldığı herhangi bir problemin çözümü için *bilimsel yöntem ve tekniklerden* yararlanır. Bu bağlamda durum, eylem ve olguları betimleme ve açıklama *metodoloji - yöntem* yoluyla gerçekleştirilir. Dolayısıyla bilimsel yöntem aslında bir grup bilim insanının üzerinde mutabık kaldığı ve bilimsel araştırmaların gerçekleştirilmesinde başvurdukları başlıca yaklaşım ve bağlantısal süreci içermektedir (Özgen, 2016: 4). Bilimsel yöntem bilgi elde etmenin en doğru yolu olarak kabul edilmektedir. Çünkü deneyle, gözlemlerle, geçmiş tecrübelerle olay ve olgular hakkında belirli hükümlere ulaşılmaya çalışılır. Bu süreçte araştırmacı önce araştırma problemine dair hipotezini oluşturur. Hipotez, araştırmanın başlangıcında henüz doğruluğu veya yanlışlığı kestirilemeyen bir öneri, varsayımdır. Hipotez bilimsel araştırmalarda önemli bir çıkış noktasıdır çünkü temelde bütün araştırmalar bir hipotezi doğrulamak ya da yanlışlığını ortaya koymak için yapılır. Araştırma sonunda kullanılan deney, gözlem ya da ölçmeler hipotezi destekliyorsa ya da desteklemiyorsa, o hipotez bilimsel olarak ya doğrulanmış ya da yanlışlanmış olur.

Bilimsel araştırma, birbirini izleyen ve etkileyen adımlardan oluşan sistematik bir süreçtir (Şekil 1). Bu süreç ya da süreci oluşturan adımlar literatürde farklı başlıklar altında tanımlanabilmektedir. Bu sürecin temel adımları genel olarak Şekil 1'de görüldüğü gibi özetlenebilir: